UOT 32.019.5:659.4
https://doi.org/10.30546/25194011.2026.15.03.4160

KÜTLƏVİ İNFORMASİYA VƏ KOMMUNİKASİYA VASİTƏLƏRİNİN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ VƏ ROLU

Nurlana NƏSİRLİ*

Daxil olub: 6 May 2026 | Qəbul edilib: 4 İyun 2026 | Onlayn nəşr edilib: 18 İyun 2026
Received: 6 May 2026 | Accepted: 4 June 2026 | Published online: 18 June 2026

Açar sözlər: *beynəlxalq münasibətlər, kütləvi informasiya vasitələri, kütləvi kommunikasiya, media siyasəti, informasiya texnologiyaları, ictimai rəy.*

Giriş

Müasir dövrdə kütləvi informasiya vasitələri (KİV) və kütləvi kommunikasiya vasitələri (KKV) beynəlxalq münasibətlər sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Qloballaşma, rəqəmsallaşma və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı nəticəsində informasiya axını intensivləşmiş, media strukturlarının təsir imkanları genişlənmişdir.

Tədqiqatın əsas məqsədi KİV və KKV-nin beynəlxalq münasibətlər sistemində funksiyalarını, onların siyasi və sosial təsir mexanizmlərini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Bu kontekstdə beynəlxalq münasibətlər anlayışı, media vasitələrinin transformasiyası və onların qlobal siyasətdə rolu təhlil edilir.

Müasir beynəlxalq münasibətlər müxtəlif subyektlər – dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar, transmilli şirkətlər və qeyri-hökumət qurumları arasında formalaşan çoxşaxəli əlaqələr sistemidir. Bu sistemdə informasiya mübadiləsi və ictimai rəyin formalaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəllifin qənaətinə görə, KİV və KKV artıq yalnız informasiya ötürücüsü deyil, həm də beynəlxalq münasibətlərin aktiv subyekti kimi çıxış edir.

1. KİV və KKV-nin nəzəri əsasları və funksiyaları

Müasir dövrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı beynəlxalq münasibətlər sistemində köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Qloballaşma proseslərinin dərinləşməsi, rəqəmsal texnologiyaların geniş tətbiqi və informasiya cəmiyyətinin formalaşması nəticəsində kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələri (KİKV) dövlətlərarası münasibətlərin, beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinin və qlobal ictimai rəyin formalaşmasının mühüm elementlərindən birinə çevrilmişdir. Ənənəvi media ilə yanaşı, internet platformaları, sosial media, rəqəmsal xəbər agentlikləri və digər kommunikasiya vasitələri beynəlxalq informasiya mübadiləsinin sürətini və əhatə dairəsini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmişdir. Beynəlxalq münasibətlər sistemində informasiya artıq yalnız xəbər ötürülməsi vasitəsi deyil, eyni zamanda siyasi, iqtisadi və diplomatik təsir mexanizmi kimi çıxış edir. Dövlətlər öz milli maraqlarını qorumaq, beynəlxalq nüfuzlarını gücləndirmək və xarici auditoriyalara təsir göstərmək məqsədilə kütləvi informasiya vasitələrindən və müasir kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə edirlər. Bu baxımdan media diplomatiyası, strateji kommunikasiya, ictimai diplomatiya və "yumşaq güc" (soft power) anlayışları beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsində və praktikasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müasir informasiya məkanında media yalnız hadisələri işıqlandıran vasitə deyil, həm də beynəlxalq gündəliyin formalaşdırılmasına, dövlətlərin imicinin yaradılmasına, siyasi qərarların ictimai legitimliyinin təmin edilməsinə və beynəlxalq münaqişələrin informasiya müstəvisində idarə olunmasına təsir göstərən mühüm aktordur. Bununla yanaşı, dezin-

*doktorant, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
e-mail: nnesirli@ugeaz.com.

formasiya, saxta xəbərlər, kibertəhdidlər və informasiya manipulyasiyası kimi yeni çağırışlar beynəlxalq təhlükəsizlik və informasiya suverenliyi məsələlərini daha da aktuallaşdırmışdır.

Xüsusi halda Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət konsepsiyasından görünür ki, dövlətlər arasında yaranan qarşılıqlı iqtisadi əlaqələr beynəlxalq sabitliyin qorunması üçün əsas faktordur. Bu isə daha çox krizisə davamlı beynəlxalq münasibətlərin yaradılmasına zəmin yaradır. Reallıq isə göstərir ki, iqtisadi maraqların reallaşdırılması yolları və üsulları həmişə beynəlxalq hüquqa söykənmir və ona uyğun gəlmir. Bu reallıq bir tərəfdən beynəlxalq təşkilatlar üzərinə kölgə salır, digər tərəfdən isə beynəlxalq münasibətlərə inamsızlıq və volyuntarizm gətirir. Beynəlxalq münasibətlərin bir sıra iştirakçıları (dövlətlərdən başqa), yeni aktorlar cəlb etməklə öz sistemlərini doldurur. Bunlar transmilli şirkətlər, maliyyə və iqtisadi qurumlar, beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları və s.-dir. Bununla əlaqədar müasir beynəlxalq aləmdə KİV-lərin rolu artır. M.M.Lebedevin fikrincə: "yeni aktorlar, əsasən, ingilisdilli, bütün dünyaya yayılmış "qlobal" KİV-lərdir [2]. "Qlobal" media informasiyanı seçmək, təqdim etmək və bununla da dövlətlərin, habelə müəyyən insan qruplarının siyasətlərinə təsir edə bilir. Aktor kimi medianın xüsusiyyətləri bir-biri ilə, eləcə də dövlət və biznes strukturları ilə rəqabət və əməkdaşlıq edən kompleks şəbəkə əlaqələrindən ibarətdir. KİV-lər siyasi əhəmiyyətinə görə qəzetlər, jurnallar, radio, televiziya, internet nəşrləri və s.-dən ibarətdir [4].

Kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələri (KİKV) cəmiyyətin informasiya təminatını həyata keçirən, ictimai rəyin formalaşdırılmasına təsir göstərən və sosial-siyasi proseslərin inkişafında mühüm rol oynayan institusional mexanizmlərdən biridir. Ənənəvi media – qəzet, jurnal, radio və televiziya ilə yanaşı, internet, sosial media platformaları, rəqəmsal xəbər agentlikləri, podkastlar və digər rəqəmsal kommunikasiya vasitələri müasir informasiya sisteminin ayrılmaz elementlərinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə KİKV yalnız məlumatların ötürülməsi funksiyasını yerinə yetirmir. Onlar siyasi proseslərin şərh edilməsində, beynəlxalq gündəliyin formalaşdırılmasında, ictimai rəyin istiqamətləndirilməsində, dövlətlərin beynəlxalq imicinin yaradılmasında və milli maraqların beynəlxalq auditoriyaya çatdırılmasında aktiv iştirak edirlər. Bunun nəticəsində media beynəlxalq münasibətlər sistemində həm kommunikasiya vasitəsi, həm də müstəqil siyasi aktor kimi çıxış edir.

KİV-lərin əsas xüsusiyyətləri kütləvi auditoriyaya, ümumi mövcudluğa, dövriliyə, müəyyən bir auditoriyaya istiqamətlənməyə, insanın fikir və davranışlarına, ideoloji, siyasi, iqtisadi və ya təşkilati təsir göstərməsidir. Əlavə etmək lazımdır ki, KİV-i məlumatların çap edilmiş, texniki, multimedia və digər formalarda əhaliyə çatdırılmasına istiqamətlənmiş mürəkkəb əməliyyatlar kompleksli bir sistemdir. Bundan əlavə, media aktorlar arasında ünsiyyət qurur və ictimaiyyətin formalaşması, dəyişməsi və inkişafına kömək edir. Bu baxımdan, medianın siyasətdə rolu aydındır [3]. KİV-lərlə yanaşı elmi dövriyyədə KKV bir anlam kimi bir çox tədqiqat işlərinə daxil edilmişdir. Məsələn, Y.A.Şerkovin KKV-ni "Sistematik məlumatların kütləvi yayılması (çap, radio, televiziya, film, audio, video) funksiyasını yerinə yetirən, sayca çox dağınıq şəkilli auditoriyalar arasında məlumatların yayılması, mənəvi dəyərlərin təsdiqi, ideoloji, siyasi, iqtisadi və təşkilati qiymətləndirmələr insanların fikir və davranışlarına təsirlərdir" [2]. KİV və KKV anlayışlarının təhlili baxımından, KKV-in məzmununa görə KİV-dən daha geniş olduğunu qeyd etmək lazımdır. Beləliklə, bunlar yaxın, lakin eyni deyildir. KKV ilk növbədə dövlətin yurisdiksiyasına uyğun rəsmi statusu olan məlumatların ötürülməsinin təminatçısı rolunda çıxış edir. Bundan başa KKV özündə informasiya mühitinin texniki-texnoloji komponentlərini və infrastrukturunu əhatə edir. Müasir cəmiyyətdə KİV və KKV, demək olar ki, ayrılmazdır və biri digərini tamamlayan funksiyanı yerinə yetirir. Əlbəttə ki, onlar söz azadlığı, fikir və özünü ifadə edən insanların və sosial aktorların maksimum azadlığı üçün demokratiyanın vacib atributlarıdır. Q.D.Lassell KKV-nin üç əsas funksiyasını aşağıdakı kimi bölür: ətraf aləmin müşahidəsi, əlaqələndiricisi, ətraf mühitdə baş verən hadisələrə cavab olaraq cəmiyyətin müxtəlif hissələrinin qarşılıqlı əlaqəsi; sosial mirasın bir nəsildən növbəti nəslə ötürülməsi [3]. Onun fikrincə, bu funksiyalar müxtəlif mütəxəssis qrupları tərəfindən həyata keçirilir və bunlar arasında lider rolunu beynəlxalq münasibətlər xadimləri tutur. C.R.Mills bu funksiyalara əyləncəni də əlavə etdi [1, s. 395-424].

Sosial kommunikasiya nəzəriyyəsi sahəsində aparılan tədqiqatların nəticəsi olaraq kütləvi kommunikasiya vasitələrinin az-çox strukturlaşmış təsnifatı yaradılmışdır. Onları ümumiləşdirərək, aşağıdakıları qeyd edə bilərik: məlumat, sosiallaşma, motivasiya, diskusiyaların aparılması, təhsil, mədəniyyətin təbliğatı, əyləncə, inteqrasiya. İnformasiya texnologiyalarının fəal inkişafı kontekstində KİV-lərin potensialı güclənmişdir ki, bu da geniş yayılmış siyasi fikirlər üçün imkanların genişləndirilməsinə təsir göstərmişdir. Bu proses insanın düşüncə azadlığı və KİV-in köməyi ilə fikirlərini ifadə etmək, onun konstitusiya hüququndan irəli gəlir. Müasir KİV-lər yalnız beynəlxalq səviyyədə informasiya bələdçisi deyil, həm də beynəlxalq münasibətlər sisteminin müstəqil subyektidir. V.V.Fokin KİV-in funksiyalarını dünya siyasətinin subyekti olaraq sadalayır: daxili və xarici ictimaiyyəti məlumatlandırmaq; manipulyasiya və əhalinin inandırılması (stereotiplərin formalaşması, ideologiyanın yayılması, bəzi hallarda şüurda dəyişiklik və başqa bir dövlətin və ya etnik qrupun nümayəndələrində "düşmən" imicinin formalaşdırılması, digər ölkələrin vətəndaşlarına psixoloji təsir göstərməsi); əhalinin sosiallaşması və tərbiyyəsi (etnomədəni davranış nümunələrinin tətbiqi, sosial, milli və sinfi identikliyin formalaşması); auditoriya əyləncəsi, əhalinin daxili və xarici siyasətdə problem və böhranlardan yayınması; hakimiyyət institutları və cəmiyyət arasında münasibətlərin saxlanması və tənzimlənməsi (xüsusi halda, ictimai rəydən apelyasiya); hökumətə, onun qərar və fəaliyyətinə nəzarət; sosial əhəmiyyətli problemləri həll etmək üçün əhalinin səfərbər edilməsi; hakimiyyətin fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması və əvvəlcədən təxmin edilməsi, o cümlədən onların uzlaşdırılması və korreksiya edilməsi [8].

2. KİKV-nin beynəlxalq münasibətlər sistemində strateji əhəmiyyəti

Beynəlxalq münasibətlər sistemində informasiya artıq siyasi təsir alətlərindən biri hesab olunur. Dövlətlər milli maraqlarını qorumaq, xarici siyasət prioritetlərini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq və qlobal rəqabətdə üstün mövqe əldə etmək məqsədilə informasiya siyasətindən geniş istifadə edirlər. Bu baxımdan media diplomatiyası, strateji kommunikasiya, "yumşaq güc", rəqəmsal diplomatiya və informasiya təhlükəsizliyi anlayışları beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Böyük media korporasiyaları, beynəlxalq xəbər agentlikləri və rəqəmsal platformalar qlobal informasiya məkanının formalaşmasına təsir göstərməklə yanaşı, beynəlxalq siyasi proseslərin gedişinə də təsir etmək imkanına malikdirlər. Xüsusilə beynəlxalq münaqişələr, humanitar böhranlar, terrorizm, miqrasiya, iqlim dəyişikliyi və digər qlobal problemlərlə bağlı ictimai rəyin formalaşdırılmasında medianın rolu əvəzsizdir. Bu səbəbdən informasiya üstünlüyü müasir dövrdə dövlətlərin milli təhlükəsizlik strategiyalarının mühüm komponenti hesab edilir.

Qloballaşma şəraitində beynəlxalq xəbər agentlikləri, transmilli media korporasiyaları və rəqəmsal kommunikasiya platformaları qlobal informasiya axınının istiqamətini müəyyən edən əsas aktorlardan hesab olunur. Onlar beynəlxalq hadisələrin işıqlandırılması ilə yanaşı, həmin hadisələrin qavranılmasına, siyasi qiymətləndirilməsinə və ictimai rəyin formalaşdırılmasına da əhəmiyyətli təsir göstərirlər. Bu baxımdan media artıq beynəlxalq münasibətlər sistemində yalnız informasiya daşıyıcısı deyil, həm də siyasi qərarların qəbuluna dolayı təsir edən strateji institut kimi çıxış edir.

Beynəlxalq münaqişələr, humanitar böhranlar, terrorizm, miqrasiya prosesləri, enerji təhlükəsizliyi, iqlim dəyişiklikləri və qlobal səhiyyə problemləri ilə bağlı informasiyanın təqdim olunma forması dövlətlərin beynəlxalq imicinə və xarici siyasət kursuna birbaşa təsir göstərir. Xüsusilə böhran vəziyyətlərində operativ və etibarlı informasiya ictimai sabitliyin qorunması, beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi və dezinformasiyanın qarşısının alınması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu səbəbdən informasiya üstünlüyü müasir dövlətlərin milli təhlükəsizlik strategiyalarının ayrılmaz elementlərindən biri hesab edilir.

Müstəqil KİV-ni texnika və texnologiyalarının yeniləşdirilməsi – açıq demokratik cəmiyyətin vacib əlamətidir. Lakin elm adamlarının fikrincə, yeni texnologiyalar və siyasi sistemlərdə dəyişikliklər KİV-lər və dövlətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyətlərin təbiətini dəyişir. Əgər 1990-cı illərdə, mövcud dövlət sərhədlərinə baxmayaraq, XXI əsrin əvvəllərində inkişafın müstəqil informasiya azadlığı istiqamətində irəliləməsi, məlumatların yayılması bütün məhdudiyyətlərdən azad olduğu bir

yer deyil. Bu və bənzər yanaşmalar belə bir fikrin formalaşmasına gətirir ki, bu istiqamətdə sosial subyektlərin hüquqları həmişə qorunmur. Müasir kütləvi informasiya kanalları təkcə ictimai rəyə güclü təsir edən informasiya vasitəsi deyil, həm də güclü biznes strukturudur. Bunu, xüsusilə, KİV-lərin maliyyə qüdrəti göstərir. Onlar planetin sakinləri üçün dünya xəritəsini formalaşdırır və müəyyənləşdirir ki, onlara hər gün baxılır, dinlənilir və oxunulur. Bu media imperiyalarının maraqları hər cür insan kommunikasiyalarına-qəzet və televiziya kanallarından Hollivud film studiyalarına və kitab nəşrlərinə qədər uzanır. Onların böyük həcmdə maliyyə gəlirləri var [9].

KİV fikirlərin azad ifadə olunması üçün zəruri və əlverişli meydandır. Onlar fikir sahiblərinin mövqeyini ifadə etmək və mövqeyini əks etdirmək məqsədi daşıyır. Bu əsasən söz azadlığı hüququnun həyata keçirilməsi ilə bağlı olan çətinliklərin aradan qaldırılması ilə izah edilir. Belə vəziyyət isə eyni bir məsələ haqqında bir-birinə ziddiyyət təşkil edən şərhlərin verilməsi ilə şərtləndirilir. Qeyd edək ki, KİV-nin müasir forması isə internet-siyasi maraqların həyata keçirilməsində güclü informasiya vasitəsi olmuşdur. Reallıq göstərir ki, internetin imkanları, xüsusilə sosial şəbəkələr beynəlxalq siyasi arenada fəaliyyət göstərən siyasi qüvvələr tərəfindən o qədər geniş istifadə olunur ki, bu hal siyasi ədəbiyyatda və ritorikada hətta yeni terminlərin yaranmasına səbəb olub. "Müasir kütləvi informasiya vasitəsi", internet və onun funksiyasını ifadə edən infokommunikasiya funksiyası meydana gəlmişdir. D.Q.Baluev, D.İ.Kaminrenko 2011-ci ildən başlayan "ərəb baharı" sosial media və internet bloqlarının "bölgəni idarə edən keçmiş rejimlərin devrilməsində, ictimai qaydaların pozulmasına rəvac verən proseslərdə əsas rol oynamışdır. Məqsəd isə hakimiyyəti əvvəlki rejimdən almaq idi. Əhalinin fikrincə, "ərəb baharı"nın baş tutmasında sosial medianın rolu danılmazdır. Sosial media dağınıq halda olan mühüm müxalif qrupları birləşdirməklə yanaşı, onlar üçün ənənəvi beynəlxalq medianın senzurasını yan keçmək imkanı da yaradırdı.

3. Rəqəmsallaşma dövründə yeni çağırışlar

İnternetin və sosial media platformalarının sürətli inkişafı informasiya mübadiləsini daha operativ və əlçatan etsə də, yeni risklər də yaratmışdır. Dezinformasiya, saxta xəbərlər (fake news), kibertəhdidlər, informasiya manipulyasiyası, süni intellekt vasitəsilə yaradılan saxta vizual və audio materiallar (deepfake texnologiyaları) beynəlxalq təhlükəsizlik üçün ciddi çağırışlar hesab olunur. Bu proseslər beynəlxalq münasibətlərdə informasiya müharibələrinin genişlənməsinə və dövlətlərin informasiya suverenliyinin qorunması məsələsinin aktuallaşmasına səbəb olmuşdur.

Bununla yanaşı, sosial media platformaları beynəlxalq siyasi proseslərdə vətəndaş iştirakçılığını artırmış, ictimai diplomatiyanın imkanlarını genişləndirmiş və hökumətlərlə cəmiyyət arasında qarşılıqlı əlaqələrin yeni mexanizmlərini formalaşdırmışdır. Artıq beynəlxalq münasibətlərin iştirakçıları sırasında yalnız dövlətlər deyil, transmilli media qurumları, beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları, texnologiya şirkətləri və fərdi kommunikatorlar da mühüm yer tutur.

İnternet – siyasi partiyaların, qüvvələrin və qrupların informasiya fəaliyyətini digər KİV növləri ilə birgə həyata keçirdiyi mühüm kommunikasiya məkanı və əlaqə vasitəsidir. Siyasi saytlara daxil olan istifadəçilər müəyyən sosial vəzifələrin icrasını və ya sosial məsələlərin həllini şərtləndirən peşəkar istehlakçı keyfiyyətlərinə malik olmalıdırlar. İnternetin siyasi resurslarının tərkibinin və strukturunun araşdırılması onların kommunikasiya prosesindəki məqsədindən və bu prosesin gələcək nəticələrindən asılıdır. Bu da bir daha sübut edir ki, hazırda internet texnologiyaları regional və qlobal geosiyasi məqsədlərin reallaşdırılmasında beynəlxalq münasibətlərin iştirakçılarına təsir göstərən təsirli bir vasitə kimi istifadə olunur. Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemi ikiqütblü dünya nizamı dağıldıqdan sonra uzun və mürəkkəb bir yenidənqurma, eləcə də funksional dəyişikliklər prosesi ilə xarakterizə olunur. Beynəlxalq vəziyyətin qeyri-müəyyənliyi və mürəkkəbliyi subyektlərin öz təsir dairələrini maksimuma çatdırmağa yönəlmiş geosiyasi ambisiyalarından irəli gəlir. Lakin transmilli qeyri-dövlət aktorlarının güclənən roluna baxmayaraq, dövlətin beynəlxalq münasibətlərin əsas subyekti kimi funksiyası hələ də əhəmiyyətini saxlamaqdadır. KİV – müasir insanların ən qabaqcıl və yüksək səviyyəli texnologiyalara yiyələndiyi bir informasiya-kommunikasiya məkanıdır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, ictimai rəyin formalaşdırılması və insan təfəkküründün manipulyasiyası hələ də KİV-in siyasi diskursda (müzakirələrdə) oynadığı əsas rollardan biridir. Bu mənada, KİV-dəki siyasi

müzakirələr xeyli dərəcədə hakimiyyətin siyasi xətti ilə müəyyən edilir. Nəhəng KİV qurumları müasir beynəlxalq münasibətlər sisteminin müstəqil aktorları hesab olunur. Onların fəaliyyətini təhlil edərkən qlobal media fenomeninin beynəlxalq siyasətin vacib istiqamətlərindən birinə çevrildiyi nəzərə alınmalıdır. Siyasi qüvvələrin informasiya qarşıdurmasında KİV-in rolu getdikcə artır; burada ictimai rəyi arzuolunan istiqamətə yönəltmək üçün ideoloji və mədəni dəyərlərin təbliğatı aparılır. Bundan əlavə, informasiya texnologiyaları sahəsindəki sıçrayış KİV-i daxili və xarici siyasət qərarlarına dair mövqeyin operativ şəkildə ifadə olunduğu əlçatan bir sosial instituta çevirmişdir.

Müasir beynəlxalq münasibətlərdə iri media korporasiyaları artıq müstəqil informasiya aktorları kimi çıxış edir. Onların hazırladığı informasiya məhsulları beynəlxalq siyasi proseslərin qiymətləndirilməsinə, dövlətlərin beynəlxalq imicinin formalaşdırılmasına və qlobal gündəliyin müəyyənləşdirilməsinə ciddi təsir göstərir. Bu baxımdan media qurumları təkcə xəbərləri işıqlandıran vasitə deyil, həm də beynəlxalq siyasi proseslərin iştirakçısı və müəyyən hallarda həmin proseslərə yön verən strateji aktorlardır. Bundan əlavə, informasiya texnologiyalarının inkişafı süni intellekt, böyük verilənlər (*Big Data*), bulud texnologiyaları və avtomatlaşdırılmış analitik sistemlərin beynəlxalq münasibətlərdə tətbiqini sürətləndirmişdir. Dövlətlər bu texnologiyalardan xarici siyasətin planlaşdırılması, geosiyasi risklərin proqnozlaşdırılması, ictimai rəyin monitorinqi və strateji qərarların qəbulunda istifadə edirlər. Eyni zamanda, bu imkanlar kibercasusluq, rəqəmsal nəzarət, şəxsi məlumatların qanunsuz toplanması və informasiya manipulyasiyası kimi yeni təhlükələrin yaranmasına da səbəb olmuşdur.

Beləliklə, internet və müasir rəqəmsal kommunikasiya vasitələri beynəlxalq münasibətlər sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Onlar dövlətlərin xarici siyasət strategiyalarının həyata keçirilməsində, beynəlxalq ictimai rəyin formalaşdırılmasında, diplomatik fəaliyyətin effektivliyinin artırılmasında və qlobal informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bununla yanaşı, informasiya müharibələri, kibertəhlükələr və rəqəmsal manipulyasiya kimi yeni çağırışlar beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsində və praktikasında informasiya siyasətinin daha sistemli şəkildə araşdırılmasını zəruri edir.

Nəticə

Nəticə etibarilə, kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələri müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində çoxşaxəli və dinamik rol oynayır. Onlar artıq yalnız informasiya ötürücüsü funksiyası ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda qlobal siyasi proseslərin formalaşmasına təsir edən mühüm aktor kimi çıxış edirlər. Bu baxımdan media və kommunikasiya vasitələri beynəlxalq münasibətlərin strukturunda həm vasitə, həm də müstəqil subyekt statusu qazanmışdır. Tədqiqat göstərir ki, media vasitələri ictimai rəyin formalaşdırılması, siyasi qərarların istiqamətləndirilməsi və dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsi prosesində mühüm təsir gücünə malikdir. Xüsusilə rəqəmsal texnologiyaların inkişafı və internetin geniş yayılması nəticəsində informasiya axınının sürəti və əhatə dairəsi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bu isə beynəlxalq münasibətlərdə şəffaflığı artırmaqla yanaşı, informasiya manipulyasiyası və dezinformasiya risklərini də gücləndirmişdir.

Ümumilikdə, aparılan tədqiqatın nəticələri göstərir ki, kütləvi informasiya və kommunikasiya vasitələri beynəlxalq münasibətlər sistemində strateji əhəmiyyətə malikdir və onların rolu gələcəkdə daha da artacaqdır. Bu zərurət media və beynəlxalq münasibətlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin daha dərindən öyrənilməsini tələb edir və yeni elmi tədqiqat istiqamətlərinin formalaşmasına zəmin yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Castells M. The Rise of the Network Society (2nd ed.). Chichester, West Sussex, Malden. MA: Wiley-Blackwell, 2010, 597 p.
2. Əliquliyev R. & İbrahimov R. Artificial İntelligence: Socio-economic Problems and Risks // International Journal of Science and Technology Studies, 2024, 12(2), pp. 45–58.
3. Hafez K. The Myth of Media Globalization. Cambridge: Polity Press, 2007, 232 p.

4. Lasswell H. The Structure and Function of Communication in Society. New York: Harper & Brothers, 1948, 304 p.
5. McQuail D. McQuail's Mass Communication Theory (6th ed.). London: Sage Publications, 2010, 632 p.
6. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs, 2004,191 p.
7. Thussu D. International Communication: Continuity and Change (2nd ed.). London: Hodder Arnold, 2006, 384 p.
8. Волков А. Средства массовой информации в системе международных отношений. Международная жизнь, 2019, №5, с.112–120.
9. Миллс Ч. Высокая теория. // Структурно-функциональный анализ в современной социологии. Вып. 1. Москва: ИКСИ АН СССР, 1968, с. 395–424.
10. Шерковин Ю. Массовая коммуникация // Философский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1983, с. 348-349.

Резюме

Нурлана Насирли

Место и роль средств массовой информации и коммуникации в системе международных отношений

В статье рассматриваются место и роль средств массовой информации и коммуникации в современной системе международных отношений. Анализируются характеристики национальных и глобальных медиасистем, а также факторы, определяющие их сходства и различия в различных политических, экономических и культурных условиях. Особое внимание уделяется влиянию цифровых технологий, глобализации и развития информационного общества на международные коммуникационные процессы.

В исследовании изучаются механизмы распространения политической информации, формирования общественного мнения и влияния СМИ на принятие решений в области внешней политики. Показано, что современные медиа служат не только каналами передачи информации, но и выступают важным инструментом формирования международной повестки дня, укрепления национального имиджа государств, продвижения публичной дипломатии и реализации концепции «мягкой силы».

Кроме того, в статье анализируется взаимодействие между традиционными СМИ и новыми цифровыми платформами, а также социальными сетями, которые значительно расширили возможности международного информационного обмена и трансформировали характер коммуникации между государствами, международными организациями и обществами. В исследовании делается вывод о том, что эффективность международных отношений во многом зависит от качества информационного обмена, уровня медиакоммуникаций и способности государств адаптироваться к современным вызовам глобальной информационной среды.

Полученные результаты демонстрируют, что эффективная международная коммуникация в все большей степени зависит от достоверности источников информации, эффективности медиаинститутов и способности государств разрабатывать комплексные коммуникационные стратегии, которые защищают национальные интересы и одновременно способствуют международному сотрудничеству. В заключение отмечается, что средства массовой информации и коммуникации стали неотъемлемой частью современных международных отношений, играя решающую роль в дипломатии, предотвращении конфликтов, глобальном управлении и формировании устойчивой международной информационной среды.

Ключевые слова: *международные отношения, средства массовой информации, массовая коммуникация, медиаполитика, информационные технологии, общественное мнение.*

Summary

Nurlana Nasırlı

The Place and Role of Mass Media and Communication in the System of İnternational Relations

The article examines the place and role of mass media and communication within the contemporary system of international relations. It analyzes the characteristics of national and global media systems, as well as the factors that determine their similarities and differences under various political, economic, and cultural conditions. Particular attention is paid to the impact of digital technologies, globalization, and the development of the information society on international communication processes.

The study explores the mechanisms of political information dissemination, public opinion formation, and the influence of mass media on foreign policy decision-making. It demonstrates that modern media serve not only as channels

for information transmission but also as significant instruments for shaping the international agenda, strengthening the national image of states, promoting public diplomacy, and implementing the concept of soft power.

Furthermore, the article analyzes the interaction between traditional mass media and emerging digital platforms and social media, which have considerably expanded the opportunities for international information exchange and transformed the nature of communication among states, international organizations, and societies. The study concludes that the effectiveness of international relations largely depends on the quality of information exchange, the level of media communication, and the ability of states to adapt to the contemporary challenges of the global information environment.

The findings demonstrate that effective international communication increasingly depends on the credibility of information sources, the efficiency of media institutions, and the ability of states to develop comprehensive communication strategies that support national interests while fostering international cooperation. The study concludes that mass media and communication have become integral components of modern international relations, playing a decisive role in diplomacy, conflict prevention, global governance, and the development of a sustainable international information environment.

Key words: *international relations, mass media, mass communication, media policy, information technologies, public opinion.*

***Rəyçi**: s.e.d., prof. Məmmədov Hikmət Baba oğlu*